

Jan Bouzek - homo archaeologicus universalis

Luboš Jiráň

Tento sborník je jen logickým pokračováním oslavy, kterou pořádala rodina známého pražského právníka dne 17. února 1935, na počest narození syna. Ten dostal od rodičů jméno Jan a od Moir osud vyžadující ohromný intelektuální i morální potenciál, ale současně osud umožňující stát se osobností.

A Jan Bouzek nabídnutou šanci beze zbytku využil. Již na konci padesátých let minulého století, kdy publikoval své první zásadní práce, se stává výraznou osobností evropské archeologie. Doma se pak zařazuje k takzvané „zlaté“ generaci badatelů, která formovala novou podobu českého archeologického bádání v prvních třech desetiletích druhé poloviny 20. století.

Z mnoha důvodů bylo ono nové patrné zejména v oblasti prehistorické a středověké archeologie. Zde lze za zásadní počiny Jana Bouzka považovat zejména objasnění některých důležitých otázek spojených s obdobím popelnicových polí, např. odmítnutí teorie o genezi knovízské kultury z kultury lužické, stanovení územních hranic mezi jmenovanými kulturami, ale zejména vypracování detailního relativně chronologického systému třídění knovízské keramiky, který je plně akceptován dodnes.

Jako jediný z oné generace přinesl ovšem Jan Bouzek zásadní progres v principech a výstupech bádání také do archeologie, kterou jsme si v Čechách uvykli nazývat klasická a která v našem pojetí zahrnuje archeologii všech oblastí, jež v určitém období přímo ovlivňovala antické civilizace, a to od prvopočátků v mladší době kamenné až do pádu římského impéria. Je jistě zejména jeho zásluhou, že se v těžkých dobách komunistické normalizace podařilo udržet obor klasická archeologie na Karlově univerzitě i přes to, že on sám byl stížen nemilostí režimu a silně omezen v možnostech normální vědecké práce.

Pro člověka naturelu Jana Bouzka musela být asi nejvíce frustrující omezená možnost výjezdů a osobních kontaktů se zahraničními kolegy. Ač absolvent Humboldtova stipendia, nemohl například téměř 20 let navštívit Německo, aby se dostal do Egeidy, musel se angažovat v činnosti klubu potápěčů, kteří tam plánovali cestu.

Po pádu komunismu proto využil Jan Bouzek naplno nových možností. Byl účasten snad na každé tematicky jemu blízké konferenci v Evropě i mimo její hranice a začal předávat své encyklopedické vědomosti prostřednictvím přednášek na universitách v Paříži, Tübingen, Vídni i v americké Minnesotě. V té době zvládal být v jednom týdnu v Paříži a ve Vídni a ještě mít přednášky v Praze, což bylo jistě logisticky poněkud náročné.

Stejně tak se začal opět věnovat i organizaci zahraničních terénních výzkumných expedic, kteroužto aktivitou jakoby navazoval na svou úspěšnou misi na Srí Lance v 80. letech. Připomeňme výzkum v libanonském Bejrútu, prospekci na Kypru a zejména veleúspěšnou expedici, kterou dlouhodobě organizuje v bulharském Pistiru.

Při pohledu do bibliografie Jana Bouzka okamžitě zaujme onen obrovský odborný záběr, který je v jeho pracích obsažen. V rámci klasické archeologie se dotýká neuvěřitelného počtu témat spadajících do doby bronzové širšího Středomoří, věnuje se periférii klasického řeckého světa, samozřejmě naplno tématům spadajícím do klasického a helénistického období, archeologii antického Říma i Etruskům. Velkou pozornost věnuje černomořské oblasti a Balkánu, zabrousí ale i na Dálný východ. Předmětem jeho zájmu jsou jak artefakty tak společenské a dodejme i přírodní procesy. Stejně také i v rámci problémových okruhů, které je možno přiřadit spíše prehistorické archeologii, jak je tradičně nahlížena, se věnuje jak artefaktům,

tak chronologii, ekonomickým otázkám, ritu, obchodním vztahům, klimatu, uměleckému slohu a mnoha dalším tématům.

Jeho metodický přístup je přitom ovlivněn dobrou znalostí dalších oborů, ať už je to filosofie, architektura, umění, religionistika, numismatika ad., a jeho schopností na tomto základě komparovat a slučovat zdánlivě solitérní jevy v smysluplné vazby a celky. Takové pojetí naplno uplatňuje zejména v monografiích z posledních let.

Nelze zapomenout ani na další aktivitu Jana Bouzka vázanou k archeologii, jíž je propagace oboru zejména formou výstav, kterých také pořádal nebo spolupořádal desítky. V této souvislosti je třeba připomenout i energii, kterou musel vynaložit pro získání expozičních možností v Hostinném a posléze v Litomyšli.

V neposlední řadě je třeba zmínit Jana Bouzka pedagoga, jenž vychoval desítky nových odborníků z řad domácích i zahraničních studentů, kteří mu takříkajíc přišli pod ruku a které zaujal přátelským a neformálním přístupem, blahosklonností při výkladu i originálními formulacemi. Čilý kontakt se svými bývalými studenty udržoval a udržuje i po jejich odchodu do praxe.

Jeho laskavé chování a vstřícný přístup vycházejí dozajista z anthroposofického nazírání světa, k němuž se přiklonil. Je vždy bezvadným společníkem, kterému rozhodně nejsou cizí ani příjemné stránky všedního lidského konání, k nimž jistě patří i zážitky gastronomické. Na druhou stranu je intelektuálem, který je plný zájmu ale i obav o směřování vývoje současné světové civilizace, potažmo evropské a české společnosti.

Připomeňme si jednu z jeho výzev, kterou najdeme v publikaci *Jak se domluvit s jinými*: „Mravnímu úpadku lze v zápase s novými démony, kteří jsou daleko mazanější, než jejich předchůdci za bolševiků, čelit obtížněji; ostatně na celém světě probíhá boj o zjasnění vědomí směrem k zodpovědnosti za celou Zemi. Nechceme-li se stát Čapkovými mloky, musíme zjasnit své vědomí a být schopni podržet si své vize i přes krátkodobé smlouvy s čertem, které dlouhodobě nijak výhodné nejsou. Většina obyvatel českých zemí se dnes jeví být jaksi v polospánku; nedostatečné povědomí o odpovědnosti, úkolech a vizích nevěstí pro východisko z dnešní krize mnoho dobrého“. Nelze si než přát, aby se tato jeho teze, jako téměř jediná, nepotvrdila.

Předkládáme sborník, který byl sestaven k významnému životnímu jubileu našeho vzácného kolegy a pro mnohé i vzácného přítele, kterému chceme popřát zejména co nejvíce zdraví a tvůrčího elánu. Je jisté, že česká archeologie může mluvit o štěstí, když si Jan Bouzek, po dvou úspěšně složených přijímacích řízeních na různé univerzitní obory, vybral právě archeologii, zatímco česká astronomie měla vyloženě smůlu.

This volume forms a logical continuation of the celebrations organized by the family of a renowned Prague lawyer on 17 February 1935, on the occasion of the birth of their son. His parents named him Jan, and the *moirai* predestined him for a fate demanding an enormous intellectual and moral potential, at the same time, a fate that enabled him to become a real personality.

Jan Bouzek took advantage of this chance and used it to the full. By the end of the 1950s, when he published his first fundamental contributions, he was already becoming an outstanding personality of European archaeology. At home, he is counted among the ‘golden’ generation of scholars who shaped a new and modern archaeology in Czechoslovakia.

Prehistoric and medieval archaeology, for many reasons, most gratefully accepted these new approaches. In this respect, Jan Bouzek contributed to the clarification of some important issues of the Urnfield culture. For example, he rejected the widespread theory of the Knovíz culture descending from the Lausitz culture, delimited the borders between these entities,

and above all, he worked out a detailed relative chronology of the Knovíz culture based on the pottery, which has not lost its validity.

However, as the only one of his generation Jan transferred this major progress in the research principles and outputs also to the archaeological field that we call 'Classical Archaeology', which in his specific understanding turned out to concern the archaeology of all areas that in any way were influenced by Mediterranean civilizations at any time between the Neolithic to the fall of the Roman Empire. He surely deserves the merit for saving Classical Archaeology at the Charles University in Prague during the communist era while he himself fell in disfavour with the regime and was hindered in the usual scholarly work.

For a man of Jan Bouzek's nature it must have been really frustrating to be restricted in his foreign trips and personal contacts with colleagues from abroad. Despite being a Humboldtian, he could not, for example, visit Germany for twenty years, and when he wanted to visit the Aegean, he had to be active in a diving club that planned a journey there.

After the fall of communism, Jan Bouzek fully exploited his possibilities. He would take part in almost any conference in Europe that he was thematically interested in, and he would pass on his encyclopaedic knowledge through lectures held at the Universities of Paris, Tübingen, Vienna, Minnesota and others. He managed to appear in one week both in Paris and Vienna, meanwhile holding lectures in Prague – an endeavour that must have been truly exhausting.

To the same extent, he devoted himself to the organization of foreign excavation campaigns, by which he, in a certain way, continued his successful mission to Sri Lanka in the 1980s. We should stress the excavation in Beirut, Lebanon, his field survey on Cyprus and particularly his long-term project in Pistiros, Bulgaria.

Jan Bouzek's bibliography, at the first glance, reveals his immense scope of scholarly interests. Within classical archaeology, he worked on an incredible number of subjects concerning the Bronze Age of the wider Mediterranean; he studied the periphery of the classical Greek world, naturally also subjects that fully fall within the Classical and Hellenistic period and the archaeology of ancient Rome and the Etruscans. He has dedicated a lot of attention to the Black Sea area and the Balkans; sometimes he has even touched upon the Far East. Artefacts are in the same way subject of his interest as social and, it should be added, even natural processes. Within problem fields that can rather be attributed to traditional prehistoric archaeology, he is concerned with artefacts as well as chronology, economic questions, rituals, trade relations, climate, artistic style and many other subjects.

His methodological approach is being influenced by a thorough knowledge of other disciplines, whether philosophy, architecture, art, religious studies, numismatics or others, and by his ability to use these foundations for comparison, to establish reasonable connections between seemingly solitary phenomena and to join them into whole systems. He has applied this rendering mainly in his monographs of the last years.

We should not forget about Jan Bouzek's other activities connected with archaeology. These include the promotion of archaeology, especially the dozens of exhibitions, which he has organized or has participated in their organization. In this respect, we have to remind ourselves of the energy, which he had to expend to acquire the opportunity to exhibit in Hostinné and subsequently in Litomyšl.

Last but not least, we have to mention Jan Bouzek as a teacher, who trained dozens of students from home and from abroad which he came across, so to say, and who were fascinated by his friendly and informal approach, amiable explanations and inventive formulations. He maintains vivid contact with his former students even after they start their professional careers.

His kind behaviour and helpful attitude are surely based on the anthroposophical view of the world which he has adopted. At all times, he is a perfect companion. He does not avoid

everyday aspects of human life, including gastronomical experiences. On the other hand, he is an intellectual, full of interests but also full of fear for the course of world civilization, in particular of the development of European and Czech society.

We would like to cite one of his appeals from the book *Jak se domluvit s jinými* (How to Understand Others): ‘In the course of the fight with the new demons, which are much smarter than their forerunners under the communists, a moral decline is much harder to be faced; by the way, the fight for a clarification of our consciousness towards responsibility for the whole earth is taking place in the whole world. If we do not want to become Čapek’s newts, we have to clarify our consciousness and be able to stick with our visions despite some short-term agreements with the devil that are by no means favourable in the long term. Most of the inhabitants of the Czech Lands seem as if napping; an insufficient awareness of our responsibilities, tasks and visions does not augur well for an escape from the current crisis’. We have to hope that this, as the almost only one of his theses, will never come true.

We are presenting an anthology which has been arranged on a significant anniversary of a dear colleague and for many of us a dear friend, whom we want to wish the best possible health and creative vigour. It is for sure that Czech archaeology may thank Fortuna that Jan Bouzek, after two successful entrance examinations chose archaeology, while Czech astronomy obviously had a bad luck.

Luboš Jiráň

Institute of Archaeology of the CAS, Prague

Letenská 4, CZ-11801, Praha 1

jiran@arup.cas.cz

Foto: J. Stibor

JAN BOUZEK (*17. 2. 1935)